

Στις γυναίκες ταιριάζαν τα μακριό μαλλιά. Δείγμα, όμως, σεμνότητας και ευπρέπειας ήταν να καλύπτουν το κεφάλι τους, όπως παράγγελναν οι πατέρες της Εκκλησίας (Μονή Χελανδαρίου).

Ο ΚΑΛΛΩΠΙΣΜΟΣ ΣΤΟ BYZANTIO

Η αρχαιότητα λάτρεψε το ανθρώπινο σώμα και το ύμνησε με το λόγο, τη γλυπτική, τη ζωγραφική. Ο Χριστιανισμός με την εμφάνιση και την επικράτησή του διαφοροποιήθηκε από τον αρχαίο κόσμο, ως προς τον τρόπο σκέψης και ζωής. Το φθαρτό γήινο σώμα στεκόταν εμπόδιο στη σωτηρία της άυλης αιώνιας ψυχής, σωτηρία που έπρεπε να είναι ο σκοπός της ζωής του καλού χριστιανού. Γ' αυτό και η ενασχόληση με τον καλωπισμό του προσώπου και του σώματος θεωρήθηκε αμαρτία.

Δημήτρης Ναλπάντης

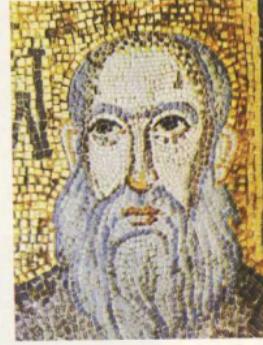
Αρχαιολόγος

Συνεχίζοντας την αρχαία παράδοση, στην απεικόνιση των νέων οι Βυζαντινοί τους απέδιδαν αγένους.

Δύο πρωτογραφίες μαρτύρων από το ναό του Αγ. Γεωργίου (Ροτόντα) στη Θεοσαλονίκη, όπου βλέπουμε τη διαφορά στην κόμμωση των εικονιζομένων και στο σχήμα της γενεύδος τους.

Βέβαια δεν υπάρχει πάντοτε η δυνατότητα συνέχοντος παρακολούθησης, μέσα από τις βυζαντινές πηγές, είτε της πρακτικής του καλλωπισμού είτε του ρόλου που έπαιξε στην ημική κατάξωση του ανθρώπου.

'Ομως αν λάβουμε υπόψη, πρώτα διτί η πρακτική του καλλωπισμού εφαρμοζόταν σε οικιακό επίπεδο, με υλικά γνωστά και προσιτά στον

καθένα, στα πλαίσια μιας παραδοσιακής κοινωνίας που μετέδιδε τη σχετική εμπειρία διά μέσου των γενεών, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα θεαματικών αλλαγών και ανακαλύψεων, καν ύστερα ότι η τρέχουσα ηθική του βυζαντινού κόσμου διαμορφωνόταν κυρίως από την Εκκλησία, της οποίας η προσήλωση στις διάφορες ηθικές αρχές, που θεσπίστηκαν στην αρχή

της ζωής της, θεωρείται δεδομένη και συνεχής, τότε τα υπάρχοντα χάσματα στην παρακολούθηση της ιστορίας του καλλωπισμού στη μακραίων διάρκεια της ζωής του Βυζαντίου μπορούν να γεφυρώθουν με σχετική στηγουρία.

Εκκλησία και καλλωπισμός

Η Εκκλησία υπήρξε, από την αρχή,

Στα ψηφιδωτά αυτά της Ραβένας (Αγ. Βιτάλιος), όπου εικονίζονται ο Ιουστινιανός, η Θεοδώρα και οι ακολουθίες τους, παρατηρούμε τη μόδα στα ρούχα και στον καλλωπισμό της εποχής εκείνης (547).

Το ξανθό χρώμα των μαλλιών ταίριαζε στις γυναικες. Όμως τα φρύδια τους οι Βυζαντίνες τα λέπτυναν και τα τόνιζαν με μαύρο χρώμα. (Άγ. Ανδρύγορος Καστροπάτης).

ο κύριος πολέμιος της τάσης του Βυζαντίου για καλλωπισμό. Βασικοί εκφραστές της πολεμικής αυτής ήταν οι μεγάλοι πατέρες του 4ου και 5ου αι., αυτοί που άρισαν τα πλαίσια της ηθικής στη ζωή των χριστιανών και κατ' επέκταση των Βυζαντίνων, πλάσια που δεν δέχτηκαν αλλαγές στο πέρασμα των αιώνων. Γεμάταιενταί τα έργα τους από κανόνες, απειλές, νουθε-

σίες, αφορισμούς, που έχουν σχέση με τον καλλωπισμό. Δεν πρέπει, λένε, το πρόσωπο, που έδωσε ο Θεός στον άνθρωπο, να κατανά προσωπείο μὲ διάφορα επιτήματα ούτε μ' αυτό τον τρόπο να γίνεται όργανο ερωτικής πρόκλησης, γιατί αυτά χαρακτηρίζουν άτομα με ανύπαρκτη ηθική.

Βέβαια σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, στην οποία και οι αντιπρόσωποι της Εκκλησίας ήταν όλοι άνδρες, η γυναίκα ήταν φυσικό να συγκεντρώνει εναντίον της τη μερίδα του λεόντου της κριτικής που ακούνταν, διότι, εκτός των άλλων, ως υποδεέπερτο κοινωνικά ον, ήταν αυτή που μετερχόταν τα περισσότερα μέσα στον τομέα του καλλωπισμού, είτε για να καλυτερέψει τη θέση της είτε για να προσεκλύσει το ενδιαφέρον των ισχυρότερων κοινωνικά ανδρών.

Στη σχετική κριτική της Εκκλησίας το μερίδιό τους είχαν και οι άνδρες, που, για να δηλωθεί η κατάπτωση του φύλου τους, συχνά κατηγορούνταν για ενασχόληση με πράγματα που ταιριάζουν σε γυναικές. Ας οπηιωθεί εδώ ότι η ενασχόληση των Βυζαντίνων με τον καλλωπισμό υπήρξε κατά μεγάλο μέρος συνάρτηση της οικονομικής και

κοινωνικής βαθμίδας, στην οποία ανήκαν. Μάλιστα, όσον αφορά τη βυζαντινή γυναικά, στην ενασχόλησή της με τον καλλωπισμό και το πλούσιο υπόσημο είχε την υποστήριξη του συζύγου της, διότι έτσι προβαλλόταν κιον ίδιος κοινωνικά.

Περιποίηση του σώματος

Οι Βυζαντινοί φρόντιζαν για την καθαριότητα και την περιποίηση του σώματός τους πηγαίνοντας στα λουτρά, τα οποία, εκτός από χώροι καθαριότητας και ευχαριστηρίσης, ήταν και χώροι κοινωνικής ζωής, κυρίως για τις γυναικες, οι οποίες, ζόντας περιορισμένη και χωρίς πολλές ευκαιρίες για έξοδο ζωής, είχαν τη δυνατότητα εδώ να συζητήσουν, να επιδειχθούν και συχνά να τραγουδήσουν και να χορέψουν. Οι Βυζαντινοί στο χλιαρό χώρο του λουτρού άλειψαν το σώμα τους με λάδι ή κρασί και άλλες αρωματικές ουσίες, για να αποφύγουν την εκδήλωση εξανθημάτων. Στη συνέχεια έπιαναν στο θερμό χώρο, όπου γινόταν η κύρια διαδικασία του λουτρού. Αφού ίδρωναν, τρίβονταν με το τρίπτυχο (υφασμάτινο γάντι), μετά με σπαρτίον (ίνες σπάρτου) ή με ύσωπο και μετά

σαπουνίζονταν με σαπούνι (το ονόμαζαν και «γαλλικό», γιατί το πήραν από τους Γάλλους) ή παλιότερα με νίτρο. Το πλύσιμο μπορούσε να γίνει και στην εμβατή, τη δεξαμενή με το ζεστό νερό. Το τελευταίο στάδιο του λουτρού ήταν η είσοδος στο ψυχρόν, τη δεξαμενή με το κρύο νερό.

Στη συνέχεια σκουπίζονταν, αλείφονταν με μύρα και αποσύρονταν στα διαμερίσματα ανάπτωσης, όπου έπιναν τονωτικά ποτά και συχνά έτρωγαν.

Στο λουτρό μπορούσαν να κάνουν, όσοι ήθελαν, αποτρίχωση χρηματοποιώντας διάφορα φάρμακα. Η αποτρίχωση εθεωρείτο κατακρέπτη από πολλούς, μάλιστα σταν την έκαναν μοναχού, οι οποίοι τιμωρούνταν για αυτό με 10 έως 300 μετάνοιες ή αφορίζονταν για μια εβδομάδα, σύμφωνα με τον Θεόδωρο Στουδίτη (Βος - 9ος αι.).

Περιποίηση του προσώπου

Η περιποίηση του προσώπου ήταν κυρίως υπόθεση της γυναικάς, η οποία χρηματοποιούσε διάφορα υλικά [νίτρο, αφρονίτρο, χία γη [κιμωλία], λάδι, φύκη, μέλι, τρυγα], είτε αυτούσια είτε σε συνταγές, για τα καθαρισμά, την τροφή και την καλή όψη της επιδερμίδας της.

Για να τονύσει τα χρώμα και τη λάμψη του δέρματός του, το άλειφε με περιττώματα σαύρας. Μία από τις μάσκες ομορφιάς που χρηματοποιούσε την παρασκευάζεις αναμειγνύοντας ίσες ποσότητες λιβανωτού (ρητινώδης ουσία του δέντρου λίβανου) και παιδέρωτα (φυτό) με μέλι. Το μείγμα το άλειφε στο πρόσωπο, το άφνει ολόκληρη μέρα και μετά το έπιπλεν.

Μακιγιάς. Για το μακιγιάζ του προσώπου τη θυζαντήν χρηματοποιούσε 3 χρώματα, άσπρο, μάυρο και κόκκινο, όπως μας πληροφορεί ο Μ. Βασιλείος και άλλοι συγγραφείς, που μιλούν για γραπτά βλέφαρα, για γραφή ή υπογραφή οφθαλμών και χρίσματα παρειών. Το αποτέλεσμα, σύμφωνα πάντα με τα γραφόμενα των πατέρων της Εκκλησίας, ήταν η γυναικά να μεταβλέπεται σε ζωντανό πίνακα και ζωγραφισμένο τοίχο και να αιμάζει το αρχέτυπο δημιουργήματου Θεού. Παρ' όλες

τηλιοσμό της με τις κοινές γυναικες και τις θεατρίνες, οι οποίες φυσικά βάφονταν έντονα, η θυζαντήν αστή εξακολουθούσε να βάφεται.

Για το βάψιμο των ματιών της χρηματοποιούσε το στίψι (θειούχο αντιμόνιο), απ' το οποίο έπαιρνε το μάυρο χρώμα. Το ονόμαζαν και χολό, κοχλό ή λαχά. Μαύρα χρώμα παρασκευάζαν και από λιγνύά (καπνιά), από κουκουνάρια και από υγρή πίσα. Μ' αυτό έβαψε το περίγραμμα των βλεφάρων της, τις βλεφαρίδες και τα φύδια, πρακτική που ανιχνεύεται στα διάφορα κείμενα των βυζαντινών χρόνων. Το μάυρο χρώμα των φρυδών φινέταν στα όπια ήταν της μόδας, του παλάχιστον κάποιες περιόδους, διότι υπάρχουν πληροφορίες για γυναικες με ένανθρακο φύδια, που τα έβαψαν μάυρα. Υπάρχει μάλιστα και η εξής σχετική συνταγή: Βάζεις στα κάρβουνα ένα καρύδι σε τουσκάλι, ώστα να ψηθεί. Στη συνέχεια ψιλοκοπανίζεις την ψίχη του καρύδιου και την αναμειγνύνεις με μέλι και λίπος αγριόγιδας. Με το μείγμα αλείφεις τις ξανθες τρίχες των φρυδών, που έταν γίνονται μάυρες. Κάτι άλλο σχετικό με φρυδιά είναι, ότι οι γυναικες έβγαζαν τις τρίχες τών φρυδών τους, για να τα κάνουν λεπτά.

Ο ψιμυθυμός του προσώπου, δηλαδή τη λεύκανση του, γινόταν με το ψιμύθιο, που είναι ο ανθρακικός μόλυβδος, λευκή σκόνη, την οποία, εκτός από το πρόσωπο, έβαζαν και στο λαιμό.

Το κόκκινο χρώμα για τους παραφυκισμούς, όπως λέγονταν, παρασκευάζονταν από τα φύκη της δάλασσας και μ' αυτό έβαψε τη θυζαντήν μάυρά της. Καταποτικιό είναι το απόσπασμα από λόγο του Χρυσοστόμου, που αναφέρεται σα μια γυναικά: «Αυτή, ανθοστολίζοντας την όψη της σα λιβάδι, ερυθράνει τα μάγουλα με φύκη, λευκαίνει το μέτωπο με ψυμύθιο και βάφει με μάυρο τα μάτια της».

Τα αναφέρομενα στις πργές επιτρίμματα τρίματα είναι ύλες με τις οποίες έτριψαν οι γυναικες το πρόσωπο τους για να κοκκινίσει. Τέτοια αποτελέσματα έδινε η κόκκινη ρίζα του φυτού άγχουσα και το φυτό παιδέρωτας. Με κόκκινα έβαψε η θυζαντήν και

τα χειλή της, γεγονός που έκανε τον Χρυσόστομο να μιλήσει με υπερβολή για κόκκινα χειλή, που μιλάζουν με στόμα αρκουδάς κοκκινισμένο από αίμα. Ο Γρηγόριος ο Νύσσης επαινεί τα χειλή τα κομημένα με φυσικό κόκκινο και ο Ιωάννης ο Ευγενίκος (16ος αι.) αναφέρει ότι οι σύγχρονες του γυναίκες έβαψαν με κόκκινο τα μάγουλα, τα χειλί και την άκρη του πηγούνιου.

Υπάρχουν μαρτυρίες ότι βάφονταν και οι άνδρες. Επρόκειτο είτε για θηλυτρεπτές είτε για άλλους, που έβαψαν το πρόσωπο τους με ώχρα, για να δείξουν ότι ζούσαν ασκητική ζωή.

Τα μύρα. Τα καλυντικά τους οι περισσότερες γυναίκες τα παρασκεύαζαν στα σπίτια τους, με τη βοήθεια των υπηρετριών τους, ήταν επρόκειτο για γυναίκες των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Παρασκεύαζαν επίσης και μύρα εφαρμόζοντας δικές τους συνταγές, υπάρχει μάλιστα σχετική περιγραφή του Μιχαήλ Ψελλού, που αναφέρεται στη Ζωή Πορφυρογέννητη. Τα μύρα που χρηματοποιούσαν ήταν το σουύινον, που έβγαινε από τους κρίνους, το μύρων που από τη μυρτιά, η νάρδος από το φυτό νάρδος, το ρόδινον και το ροδδόσταγμα από τα τριαντάφυλλα, η στακτή, έλαιο από τα δένδρα μύρην και κανέλλα, το οινάνθιον ή οινάνθη από άνθη αγιρισταφύλιας, το βάλσαμον από το φυτό βάλσαμον, το γάλαιον, το βιρρύλιον, ο μόσχος, το βρένθειον, το μετάλλιον, το πλαγγόνιον. Πολλά απ' αυτά έρχονταν από τις Ινδίες, την Περσία, την Αραβία και την Αίγυπτο.

Μύρα χρηματοποιούσαν και οι άνδρες, γεγονός που κατέκρινε η Εκκλησία, διότι τάχα ήταν εκθελύνονταν. Περισσότερο κατακρέπτη ήταν η χρήση αρωμάτων από στρατώτες και κληρικούς. Ο 16ος κανόνας της Ζ' Συνόδου της Νίκαιας επιτάμια τους επισκόπους και κληρικούς που αλείφονταν με μύρα. Ο βίος του Αγ. Αθανασίου του εν Άθω αναφέρει ότι και πολλοί μοναχοί χρηματοποιούσαν μύρα.

Η κόμμωση. Ιδιαίτερη φροντίδα έδειχναν οι θυζαντήν, άνδρες και γυναικες, για τα μαλλιά τους. Και πάλι οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς είναι αυτοί που μας δίνουν τις περισσότερες πληροφορίες για το θέμα.

Εδώ βλέπουμε τον αυτοκράτορα με ξανθοκόκκινο μαλλί, ενώ η αυτοκράτειρα έχει μαύρα μαλλιά, καλογραμμένα φρύδια και ροδαλά μάγουλα. (Τυπικό του Lincoln College, Oxf. Bodleian Lib., χειρ. αρ. Gr. 35).

Όσον αφορά τους άνδρες, φαίνεται ότι συνήθεια ήταν, άλλοτε να τρέφουν μακριά μαλλιά και άλλοτε κοντά ή να συνυπάρχουν την ίδια εποχή και οι δύο τάξεις, όπως φαίνεται ότι συνέβαινε στα χρόνια των πατέρων της Εκκλησίας. Αυτοί που έχουν μακριά μαλλιά τα χτενίζουν με διάφορους τρόπους, είτε τα μα-

ζεύουν ψηλά, είτε τα πλέκουν, είτε τα βοστρυχώνουν, προκαλάντας έτοι την κριτική της Εκκλησίας. Οι «Διαταγές των Αποστόλων» (βος αι.) επιτάσσουν να μην αφίνουν οι άνδρες τα μαλλιά τους πολύ μακριά, αλλά να τα κουρεύουν. Ο Χριστόστομος διηγείται την επίσκεψη ενός νέου στον κουρέα, ο οποίος

τον κουρεύει αφήνοντάς του αφέλεις στο μέτωπο. Αργότερα, στα χρόνια του Ιουστίνιανού (βος αι.), οι Πράσινοι και οι Βένετοι κουρεύουνταν ουνικά, άφηναν δηλαδή μακριά τα πίσω μαλλιά κι έκοβαν κοντά τα μπροστά. Στα μακριά μαλλιά αναφέρεται ο 9θος κανόνας της εν Τρούλλῳ Οικουμενικής Συνόδου (7ος αι.), που επιπλήττει τους άνδρες που ασχολούνται με τον καλωπισμό της κεφαλής τους. Στα «Τακτικά του Λέοντος ΣΤ'» (βος· 10ος αι.) ορίζεται ότι είναι χρήσιμο οι στρατιώτες να κουρεύουν τα μαλλιά τους κοντά. Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος εξέδωσε Νεαρά, που επεβάλλει στους πολίτες να κόβουν τα μαλλιά τους μέχρι τον τράχηλο, κατά το έβιο των Ρωμαίων προγόνων τους. Το 10ο αι. ο δυτικός ιστοριογράφος Λιουσπράνδος, που επισκέφτηκε την αυτοκρατορική αυλή της Κωνσταντινούπολης, βεβαιώνει ότι ο αυτοκράτορας είχε μακριά μαλλιά. Από τον 12ο αι. έχουμε διάφορες μαρτυρίες. Ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, κατηγορεί τον αυτοκράτορα Μανουήλ Κομνηνό ότι ασχολείται υπέρ το δέον με τα μαλλιά του.

Ο διοις αναφέρει ότι σύγχρονοι του μοναχοί άφιναν τα μαλλιά τους μακρύτερα κι απ' των κομμικών, και αλλού, ότι μετά την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1185, οι Νορμανδί Κατακτήτες, μη ανέχομενοι τους γενειοφόρους και μακρυμάλληδες κατοίκους της πόλης, τους επέβαλαν το κοντό κυκλικό κούρεμα. Τον ίδιο αιώνα ο Ιωάννης Ζωναράς, ερμηνεύοντας τον 9θο κανόνα της εν Τρούλλῳ Συνόδου, αναφέρει ότι οι σύγχρονοι του ασχολούνται πολύ με την κόμμωσή τους και σαν τις γυναικες έχουν βοστρύχους, που φτάνουν και μέχρι τη ζώνη τους. Τα ίδια λέει λίγο αργότερα και ο Μιχαήλ Χωνιάτης.

Πληροφορίες σχετικές μπορούν να αντληθούν, εν μέρει, και από το εικονιστικό υλικό της εποχής που έφτασε μέχρι τις μέρες μας, π.χ. από νομίσματα, όπου εικονίζονται πορτρέτα αυτοκρατόρων, που δίνουν πιστά κάποια γενικά χαρακτηριστικά του ικονιζόμενου (μακριά, κοντά μαλλιά, γένεια).

Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν διάφορους τρόπους, πέρα απ' το αν είχαν κοντά ή μακριά μαλλιά, για την καλή εμφάνιση του κεφαλιού τους. Το βασικό εργαλείο για να είναι «καλότριχοι» και «καλμαλλοί» ήταν το κτένιον. Στα χρόνια των πατέρων της Εκκλησίας υπήρχε η συνήθεια να αλεφούν τα μαλλιά τους με μύρα ή με λάδι, για να γυαλίζουν. Όσοι δεν θέλαν τα χιτώνας ώμους μαλλιά, μπορούναν να τα πλέξουν ή να τα βοστρυχώσουν. Το τελευταίο το πετύχαιναν, αλείφοντάς της με λάδι ή με αλιούφι από ρίζα ασφόδελου μαζί με κρασί, ή χρησιμοποιώντας ζεστό σιδέρο, ή, όπως αναφέρουν οι λαώνης Ζωαράς και ο Θεόδωρος Πρόδρομος (12ος αι.), τυλίγοντάς τα σε καλάμια.

Δεν ήταν άγνωστη στους άνδρες και τη χρήση της περούκας, του προκόπιου, όπως λέγονται. Υπάρχουν σχετικές μαρτυρίες στον 5ο και στον 12ο αι.

Ο Βυζαντινός, εκτός από τις τρίχες της κεφαλής του, είχε ως ασχοληθεί και μ' αυτές του προσώπου του. Η εσκληρία κατέκρινε όσους ξυρίζονταν, ωστόσο υπήρχαν πολλοί που το έκαναν για λόγους κομψότητας.

Όσοι αφορά τις γυναίκες, τα μακριά μαλλιά ταΐριαζαν σ' αυτές. Τα έκοβαν μόνο σε ένδειξη πένθους ή στα, λόγω θηβαϊκού παραπώματος, τις διαπόδησαν.

Για τον τρόπο που τεκνίζονταν μπορούν να αναφερθούν ενδεικτικά τα παρακάτω, μια και δεν είμαστε πάντοτε σε θέση να σχηματισουμε, από την ορολογία των πτηγών, σαφή και ασφαλή εικόνα. Στα χρόνια του Γρηγορίου του Θεολόγου, όπως ο ίδιος αναφέρει, συνηθισμένος τρόπος κόμψησης ήταν το πλέξιμο των μαλλιών σε «πλεξίδια», δύο ή περισσότερα. Στο πλέξιμο συνήθιζαν να παρεμβάλλουν και χριστεί τανίες. Επίσης χρησιμοποιούσαν και τεχνητές πλεξούδες – ο Χρυσόστομος μιλά για ξανθές πρόσθετες πλεξούδες –, πράγμα που κατέκριναν οι πατέρες της Εκκλησίας. Για τεχνητές πλεξούδες μιλούν και ο Μιχαήλ Ψελλός (11ος αι.), ο Βαλασώμων (12ος αι.) και ο Νικήτας Χωνιάτης (13ος αι.). Συνηθισμένος τρόπος, όπως αναφέρει πάλι ο Γρηγόριος του Θεολόγου, ήταν ν' αφήνουν τα μαλλιά ελεύθερα να πέφουν στους ώμους. Ο Μιχαήλ Ψελλός

μιλάει για τα ελεύθερα και βοστρυχώτα μαλλιά της κόρης του, που πέφουν στις πλάτες της. Ένας άλλος τρόπος ήταν να μαζεύουν τα μαλλιά σε κότσο στην κουροφή ή στο πίσω μέρος του κεφαλιού, κόμμωση που την έκαναν και οι «γυναικίζομενοι άνδρες», και, όπως αναφέρει ο Αμασείας Αστέριος (4ος αι.), και οι μεταμφεζόμενοι στις γιορτές των Καλανδών. Το πιο σεμνό κτένισμα ήταν να συγκρατούν τα μαλλιά πίσω στον αυχένα με μια περόνη. Και βεβαία δείγμα σεμνότητας και ευπρέπειας ήταν να φορά η γυναικα στο κεφάλι της κάλυμμα, όπως παράγγελναν οι πατέρες της Εκκλησίας.

Για να στολίσουν τα μαλλιά τους οι γυναικες χρησιμοποιούσαν δάφνα πετρέα, χρυσά, αργυρά, ελαφαντοστένια, στολισμένα με πολύτιμους λίθους. Τις κομμώσαις τις έκαναν μόνες τους ωστόσο για τις πλούσιες υπήρξαν και οι κομμώσιες, οι εμπλέκτρες ή κουρίδες ή κουρίσσια, όπως λέγονταν. Η βαθή των μαλλιών ήταν κάτι συνηθισμένο σ' όλη τη δάρκευση των βυζαντινών χρόνων και για τις γυναίκες και για τους άνδρες. Ένας τρόπος για να βάψει κάποιος μαρτυρίσει κηκίδια ή φλούδες καρυδών. Ο Αλέξανδρος Τραλλαίνος (6ος αι.) αναφέρει 4 σχετικές συνταγές. Περισσότερος όμως ήταν αυτοί που ξάνθιναν τα μαλλιά τους, γιατί τα ξανθά θεωρούνταν ωραιότερα, αν και υπήρχαν αρκετοί που το θεωρούσαν γυναικείο χρώμα και αταΐριστο σε άνδρες. Συνταγές για ξανθές βαφές μας δίνει πάλι ο Αλέξανδρος Τραλλαίνος:

Όλα τα παραπάνω ήταν σχετικά με τις καλλωπιστικές επειβάσεις των Βυζαντινών στο πρόσωπο και το σώμα τους. Βέβαια η εικόνα του καλλωπιζομένου συμπιλρωνόταν στο τέλος με το ντύσιμο και το στολισμό με κοσμήματα.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι παρ' όλη την πολεμική της Εκκλησίας, δεν ήταν δυνατόν ο βυζαντινός κόσμος, διάδοχος ενός κόσμου που υμής την ομορφιά του σάματος, να περάσει στη σεμινοπρέπεια διχώς αντίσταση. Το σώμα ήταν πάντοτε παρόν,

διεκδικώντας τα δικαιώματα της έκφραστης του και μέσα από τη βελτίωση της εικόνας του με τον καλλωπισμό.

Βιβλιογραφία

- Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, Βυζαντινών βίος και Πολιτισμού, Αθήνα 1948-57.
Τ.Τ. RICE, Ο Δημόσιος και Ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών, Αθήνα 1972.
Ζ. ΒΑΛΤΕΡ, Η κομητειρινή ζωή στο Βυζαντιό, Αθήνα 1988.

Beautification in Byzantium

D. Naipantis

In antiquity the human body was adored and praised through the arts. Christianity, however, has diversified itself from the ancient world as regards cosmetology and life. The perishable earthly body has been considered as an obstacle for the salvation of the immaterial, eternal soul, that should be the purpose of the ephemeral life. Therefore, any engagement with the beautification of face and body has been regarded sinful.

Since the ethics of the Byzantine society have been strongly influenced by the Church, we can learn a lot about them through texts criticizing them. The works of the Church Fathers teem with censures, rules, threats, advice and aphorisms. They teach that our God-given face neither must be made up with cosmetics and turned to a mask nor to become an instrument of sexual provocation. In spite, however, of the polemic, Byzantine world, the successor of the ancient Greek spirit, has followed the existing tradition; human body is a reality, which claims the right to be expressed even through the improvement that beautification brings. Apart from its main function, public bath was for the Byzantines a place for relaxation, enjoyment and social gathering. The bourgeois women of Byzantium were using beauty masks for their face care and three main natural pigments for their make-up: black for the eyes and eye-brows, white for the skin and red for the lips, cheeks and chin. Perfumes were a necessity, while hairdo has been influenced by a varying in style fashion. Nevertheless, since women used to wear their hair long, the Church Fathers' advice was to keep it covered.